

Burgerregie in de Wijk

Eindrapportage Responsieve Evaluatie Wijkkracht

Saskia Elise Duijs, MSc (uitvoerend onderzoeker)
Dr. Vivianne Baur (senior onderzoeker)
Prof. dr. T.A. Abma (projectleider)
VU Medisch Centrum, afdeling Metamedica
Correspondentie: s.duijs@vumc.nl

Dit onderzoek maakt deel uit van de leerstoel Participatie en Diversiteit (VUmc) en werd gefinancierd door de Mosae Zorggroep te Maastricht.

De foto's in deze rapportage zijn afkomstig van de Franse fotografe Noémie Goudal. In interviews geeft ze vaak aan dat haar foto's zich afspelen op het snijvlak van realiteit en fictie. Een centraal thema is vergankelijkheid; veel foto's verbeelden ruïnes en afbraakplaatsen. Tegelijkertijd hebben de foto's, door hun schoonheid, ook iets hoopvols. Ze vertellen over het schone dat gecreëerd kan worden uit de ruïnes.

Voor mijn gevoel verwijzen haar foto's daarmee ook naar de sentimenten rondom de transitie, waar veel discussies gaan over de spanning tussen ideologie, visie en de dagelijkse realiteit. Het afscheid van de 'klassieke verzorgingsstaat' en de, soms twijfelachtige, hoop die gevestigd wordt op de 'participatiesamenleving'.

www.noemiegoudal.com

Burgerregie in de Wijk

Samenvatting

1. Context van de wijk

Perspectief van de bewoners

Geen oog voor de context van de wijk

De belangrijkste kritiek op de Wijkkracht is dat de uitgedragen visie en werkwijze te weinig oog heeft voor de context van de wijk. Bewoners beschrijven de kwetsbare onderlinge burenelaties, hun eigen strijd om te overleven, de vele onderlinge conflicten tussen vrijwilligers en buurtbewoners en ervaringen met uitsluiting en discriminatie. Zowel professionals als leden van het buurtplatform hebben herhaaldelijk gewezen op het gebrek aan inbedding in en sensitiviteit voor de context van de buurt.

Behoeftte aan partnerschap en presentie

Bewoners die actief zijn (geweest) in de wijk geven aan dat ze behoefte hebben aan partnerschap met professionals. De uitspraak van een vrijwilliger: *“ze hoeft er niet altijd te zijn, maar we moeten haar wel altijd kunnen bellen”* vat dat het beste samen. Zichtbaarheid van professionals en persoonlijk contact (*presentie*) zijn belangrijk om partnerschap vorm te geven. Dit ontbrak in de Wijkkracht, aldus het buurtplatform en verschillende buurtbewoners.

2. De dynamiek in de Wijkkracht

Ervaringen van professionals

Sterk naar binnen gericht initiatief

De professionals ervoeren de Wijkkracht als een sterk naar binnen gericht samenwerkingsverband. Politieke en institutionele¹ spanningen domineerden het proces in de proeftuin waardoor het inhoudelijke proces (i.e. het faciliteren van bewonersinitiatieven) onder spanning kwam te staan. Bovendien sijpelen deze spanningen door in het contact met de bewoners *“als die professionals al niet eens weten wat ze aan het doen zijn...”* aldus een van de deelnemende bewoners.

Zorg achter de voordeur blijft onbenoemd

De Wijkkracht heeft enkele initiatieven ondersteund die zich richten op sociale cohesie en eenvoudige vormen van burenhulp, zoals een rommelmarkt, ontmoeting voor vrouwen en de buurtservice. Hoewel de Wijkkracht als doelstelling had om alternatieven te realiseren op het terrein van hulp bij huishouden, vervoer, individuele begeleiding en dagbesteding bleef deze

¹ spanning verwachtingen eigen organisatie en trekkers proeftuin, het onzekere toekomstperspectief, onduidelijke samenwerkingsafspraken, meningsverschil over visie en werkwijze wijkkracht.

zorg 'achter de voordeur' onbenoemd in de Wijkkracht².

Regie proces grotendeels bij de (lokale) overheid

De regie over het proces in de proeftuin ligt in toenemende mate bij de (lokale) overheid. De zeggenschap van buurtplatforms wordt door henzelf en door professionals gekarakteriseerd als schijnparticipatie. *"We laten het maar over ons heen komen"*, aldus een lid van het buurtplatform. Ook professionals lijken door het gebrek aan zeggenschap weinig handelingsruimte te ervaren. Professionals zijn hier uiterst kritisch over: *"Gemeentes zeggen je moet loslaten. En wat doen ze zelf? Alles naar zich toe trekken!"*.

"Eigen regie kun je niet top-down afdwingen"

In de vergaderingen van de Wijkkracht werd herhaaldelijk benadrukt dat *"de regie wel bij de bewoner moet liggen"* [quote observatieverslag]. In de bijeenkomsten met bewoners en projecten van de Wijkkracht werd echter zichtbaar dat participatie geen statisch proces is waarbij je als professional kunt afdwingen dat de bewoner de regie neemt. Participatie blijkt eerder te worden gekenmerkt door een "zoekend" (en in sommige gevallen: wankel) balanceren op de participatieladder (Arnstein, 1969). De verhouding tussen bewoner en professional veranderde gedurende de loop van een project en/of zelfs gedurende een bijeenkomst.

De eenzijdige nadruk op 'regie bij de bewoner' geeft daarmee weinig ruimte aan het vakmanschap van professionals om bij de leefwereld van bewoners aan te sluiten. Om ruimte te geven aan dit proces moet je: *"van je roze wolk af"*, aldus een van de deelnemende professionals en ruimte geven aan alternatieve perspectieven.

3. Wie wil, mag en kan er meedoen?

Mechanismen van in- en uitsluiting in de Wijkkracht

'Regie bij de bewoner' als uitsluitend mechanisme in de wijk

Professionals uiten hun zorgen over de in- en uitsluiting van kwetsbare bewoners in de Wijkkracht. De initiatieven van de Wijkkracht werden veelal gedragen door professionals en/of reeds actieve buurtbewoners. Andere bewoners die ook iets wilden betekenen voor hun buurt konden vaak niet meekomen in het beleidsideaal van de *'regie bij de bewoner'*. Het dragen van de eindverantwoordelijkheid wordt ervaren als 'last' en leidt niet zelden tot 'stress' bij de bewoners. Soms wordt ook de financiële last genoemd als reden om zich terug te trekken uit een initiatief: *"Ik heb de hele middag zitten bellen. Dat kost me ook allemaal geld wat ik nu niet heb"*.

Het participatieproces in de Wijkkracht kan daarmee worden beschouwd als een normalisatieproces dat een dynamiek van in- en uitsluiting op gang brengt tussen bewoners die wel én die niet aan dit ideaal kunnen voldoen. In de context van Caberg/Malpertuis lijken bestaande conflicten en onderling wantrouwen soms juist bevestigd te worden in initiatieven

² Deze uitdaging komt ook naar voren in het onderzoek van Knibbe (2014) in Caberg/Malpertuis.

van de Wijkkracht. Professionals geven aan onvoldoende tijd te hebben om in te grijpen wanneer ze signaleren dat bewoners uitvallen.

Ongelijkheid in zeggenschap en toegang tot (financiële) ondersteuning

Initiatieven in de Wijkkracht leunen sterk op reeds actieve bewoners en het buurtplatform, die een select gezelschap in de buurt representeren. Hoewel zij weinig echte zeggenschap over het proces ervaren, en te maken hebben met steeds afnemende ondersteuning, hebben zij relatief gezien de meeste toegang tot financiële middelen. Initiatieven waarbij vrijwilligers van het buurtplatform betrokken waren werden (nog) betaald uit het wijkbudget van het buurtplatform, terwijl buurtbewoners die hier niet bij betrokken waren niet op (financiële) ondersteuning konden rekenen uit de Wijkkracht. Hierin wordt de ongelijkheid tussen reeds actieve bewoners en andere bewoners zichtbaar.

4. Vrijwilligerswerk en Arbeidsparticipatie

Botsende domeinen

Spanning vrijwilligerswerk en arbeidsparticipatie

Meerdere buurtbewoners die betrokken waren bij de Wijkkracht gaven aan eigenlijk op zoek te zijn naar betaald werk. Door mee te doen aan activiteiten hoopten ze '*dichter bij het vuur*' te zitten. Deze bewoners trokken zich echter vaak terug uit een initiatief wanneer de kansen op werk elders groter waren. Dit laat zien dat deze motivatie kwetsbaar is. Daarnaast uiten professionals hun zorgen om de arbeidsverdringing door vrijwilligersinitiatieven en alternatieve vormen van dagbesteding in de wijk. "*Het dogma van de wijk als oplossing voor alle problemen gaat zeker voor het thema arbeidsparticipatie niet op*" aldus een van de professionals.

Oververtegenwoordiging van vrouwen

In de Wijkkracht was een oververtegenwoordiging van vrouwelijke vrijwilligers. Illustratief zijn de verhalen van de vrouwen die voorheen werkzaam waren als professional in het sociale domein en nu uit de 'kaartenbak' van de sociale dienst zijn geselecteerd om als vrijwilliger actief te worden in de wijk. Hoewel anekdotisch, illustreren deze verhalen hoe in de transitie naar vrijwillige inzet in de buurt zorgverantwoordelijkheden soms op dezelfde (vrouwelijke) schouders terecht komen

5. De waarde van Weerstand

ruimte voor kritiek in de transitie

Geen ruimte voor alternatieve perspectieven

Het dominante discours van 'regie bij de bewoner' leidt tot een grote druk op de deelnemende professionals om successen te presenteren; aan elkaar én aan de politiek. Knelpunten in het contact met bewoners en grenzen aan 'regie bij de bewoner' blijven daarmee veelal onbesproken in de plenaire vergaderingen van de Wijkkracht. Wanneer deze thema's wél op

tafel kwamen, werden daar 'succesverhalen' en 'inspirerende peptalks' tegenover gesteld. Verschillende professionals geven aan dat kritiek niet gehoord en/of gewaardeerd wordt vanuit de gemeente, maar geframed wordt als 'weerstand'.

Balanceren tussen kritisch zijn en geïnspireerd blijven

Er ontstaat geen collectief tegengeluid en kritiek op het dominante discours. Kritiek verwordt daarmee tot een individuele aangelegenheid van de professionals, die balanceren tussen 'kritisch zijn' en 'geïnspireerd blijven'. *"Wat moet ik anders de rest van mijn leven doen?"* grapte een van de professionals waarmee ze treffend de link tussen het dominante discours én de baanafhankelijkheid van de sociale professionals illustreerde.

Burgerregie in de Wijk

Inhoudsopgave

1. Samenvatting	3
2. Inhoudsopgave	7
3. Achtergrond	8
4. Onderzoeksmethodologie	10
5. Resultaten	13
I Oog voor de context van de wijk	15
<i>Perspectief van de buurtbewoners</i>	
II De dynamiek in de Wijkkracht	19
<i>Perspectief van professionals en het buurtplatform</i>	
III Wie wil, kan én mag er meedoen?	24
<i>Ervaringen van in- en uitsluiting in de wijk</i>	
V Vrijwilligerswerk en Arbeidsparticipatie	29
<i>Botsende domeinen</i>	
VI De waarde van Weerstand	32
<i>Ruimte voor kritiek in de transitie</i>	
6. Conclusies	35
7. Aanbevelingen	41
8. Literatuurlijst	45

Burgerregie in de Wijk

Achtergrond

Transitie in het sociale domein

De dynamiek binnen de Wijkkracht moet gezien worden in het licht van drie grote ontwikkelingen in het sociaal domein. Ten eerste spelen er de drie grote decentralisaties (AWBZ, Jeugdzorg en de Participatiewet) die per 1 januari 2015 van kracht worden. Ten tweede wordt het beleid van (lokale) overheden sterk bepaald door het dominante politieke narratief van 'de participatiemaatschappij' waarin een beroep gedaan wordt op de 'eigen kracht', 'burgerkracht' en het 'zelforganiserend vermogen' van wijkbewoners (de Boer & van der Lans 2011, Verhoeven & Tonkens 2013, Baart & Carbo 2014). De omslag naar de 'zelfredzame burger' in zorg en welzijn is al in 2009 ingezet met de invoering van de WMO, maar is in een stroomversnelling geraakt door decentralisaties die per 1 januari 2015 van kracht worden. Dit uitgangspunt is door de VNG uitgewerkt in 'de kanteling' (VNG 2010 – 2014). Ten derde is er een beweging zichtbaar binnen het sociale domein waarin er een steeds grotere nadruk wordt gelegd op ondersteuning van kwetsbare bewoners in én door de wijk en haar bewoners (WRR 2005, Diers 2004, Jager-Vreugdenhil 2012). Deze ontwikkelingen worden mede ingegeven door de nationale bezuinigingen op het sociale domein. Kortom, mensen die ondersteuning nodig hebben worden dus geacht steeds minder een beroep te doen op professionele organisaties, en meer op hun eigen sociale netwerk en/of collectieve voorzieningen die door bewoners uit de wijk worden georganiseerd.

Proeftuin Caberg-Malpertuis (gemeente Maastricht)

De gemeente Maastricht heeft op deze opdracht geanticipeerd door de instelling van de proeftuin Caberg-Malpertuis (nota gemeente Maastricht). Hierin participeren verschillende aanbieders van zorg en welzijn, die in het Sociale Wijkteam en de Wijkkracht experimenteren met een nieuwe manier van werken in het sociale domein. De *primaire* doelstelling van de Proeftuin is om:

"de kwaliteit van leven van kwetsbare inwoners van Caberg en Malpertuis te verhogen en de houdbaarheid van het sociale stelsel te garanderen door burgers zélf zoveel mogelijk regie te geven over het oplossen van welzijnsproblemen, hun eigen kracht en samenkracht te versterken en maatwerk te leveren in publieke ondersteuning."

(Basisnotitie Proeftuin Caberg-Malpertuis, p.3)

Secundaire doelstellingen van de Proeftuin zijn:

- Het stimuleren van het nemen van verantwoordelijkheid voor het oplossen van welzijnsproblemen van zelf en anderen
- Het versterken en benutten van eigen kracht en samenkracht van burgers
- Het centraal stellen van informele ondersteuning
- Het verminderen van formele ondersteuning

De initiële doelstellingen van de wijkkracht werden als volgt gedefinieerd (concept Basisnotitie proeftuin Caberg-Malpertuis, 2012):

- Verbinden van vraag en aanbod in de wijk
- Alternatieve vorm van dagbesteding in de wijk
- Alternatieven voor bestaande voorzieningen op het terrein van hulp bij huishouden, vervoer, individuele begeleiding en natuurlijk dagbesteding.

In dit onderzoeksrapport focussen we op de interactie tussen bewoners, professionals en ambtenaren van de gemeente Maastricht in de Wijkkracht.

Onderzoek VUmc Amsterdam en Mosae Zorggroep Maastricht

Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van de Mosae Zorggroep Maastricht. Dit onderzoek vormt een vervolg op het intramurale onderzoek rondom participatie en partnerschap in de ouderenzorg dat Vivianne Baur de afgelopen jaren heeft uitgevoerd binnen de Mosae Zorggroep (Baur 2012).

De Mosae Zorggroep is een van de deelnemende organisaties van de proeftuin Caberg-Malpertuis en heeft dit onderzoek vanuit haar bredere maatschappelijke verantwoordelijkheid willen financieren.

Burgerregie in de Wijk

Methodologie

Onderzoeksvraag en design

Het onderzoeksproject 'Burgerregie in de Wijk' is een participatief actieonderzoek (PAR) waarin gezamenlijk leren door middel van *actie* en *reflectie* centraal staat. Participatief actieonderzoek is daarmee een passende onderzoeksbenadering bij de doelstelling burgerregie te versterken en tevens inzicht te verkrijgen in de betekenis en werking van burgerregie.

De centrale vraag in dit onderzoek luidt als volgt:

"wat is de betekenis en werking van burgerregie volgens kwetsbare burgers en professionals in Caberg/Malpertuis en hoe kan deze burgerregie versterkt worden?"

Het onderzoek bestaat uit een responsieve evaluatie van de Wijkkracht, waarvan de bevindingen in onderhavige rapportage worden beschreven. Daarnaast vindt er actieonderzoek plaats samen met twee groepen bewoners (vrouwen Caberg/Malpertuis, oudere buurtbewoners in Daalhof). Over dit actieonderzoek zal een aparte rapportage verschijnen begin 2015.

Een responsieve evaluatie bestaat uit drie fasen (Abma 1996, Abma 2008);

1. een verkennend veldonderzoek bestaande uit observaties en interviews
2. homogene focusgroepen met zowel bewoners, het buurtplatform als professionals
3. een heterogene, dialogische bijeenkomst met vertegenwoordigers van alle stakeholdergroepen.

De hoofdvraag van deze responsieve evaluatie luidt:

In hoeverre kan de Wijkkracht een platform bieden voor ondersteuning van regie van kwetsbare burgers, volgens de verschillende betrokkenen?

Dataverzameling

De verkennende fase bestaat uit observaties en open interviews/informele gesprekken. In de verdiepende fase zijn er drie homogene focusgroepen georganiseerd met bewoners, de wijkkracht en het sociale wijkteam. Een overzicht van de dataverzameling wordt weergegeven in tabel 1. In verband met de ontwikkelingen in de Wijkkracht (m.n. het opheffen van het samenwerkingsplatform en opgaan in het SWT) is de laatste fase niet uitgevoerd. Er is dus geen sprake geweest van een dialoog tussen bewoners en professionals in de wijk binnen de responsieve evaluatie.

Table 1. Dataverzameling Wijkkracht

Phase	Period	Data
Verkennde fase	Juni- December 2013	<p><i>Observatie</i></p> <p>Bewonersbijeenkomsten (n=4) Vergaderingen van de Wijkkracht (n=5) Bijeenkomsten van de Wijkkracht met buurtbewoners (n=11)</p> <p><i>Interviews</i></p> <p>Professionals (n=13) Buurtplatform (n=3) Buurtbewoners (n=15)</p>
Verdieping van Perspectieven	Maart - Mei 2014	<p><i>Homogene focusgroep (n=3)</i></p> <p>Wijkbewoners (n=1) Professionals (wijkkracht & sociale wijkteam) (n=2)</p>
Dialogoog en Integratie	Nvt.	<p><i>Heterogene focusgroep</i></p> <p>Wijkbewoners, professionals en gemeente (n=0)</p>

Burgerregie in de Wijk Resultaten

Burgerregie in de Wijk

Resultaten

1. Oog voor de context van de Wijk

Perspectief van buurtbewoners

Kwetsbare burenenrelaties

Veel buurtbewoners benoemen de kwetsbare onderlinge burenenrelaties in Caberg/Malpertuis. Veel mensen geven aan geen of weinig contact te hebben of te willen hebben met de burenen. Vooral ouderen benoemen vaak bang te zijn voor andere buurtbewoners:

"Ik weet dat heel veel mensen hier met elkaar niet praten. (...) Bijvoorbeeld die oudere mensen, ja, ja. Het zijn hele lieve mensen, maar ze zijn bang.

[vrouw, 40+, Malpertuis]

"Ja, die buurman, die hangt dan uit het raam in zijn blote bast naar beneden te roepen. (...) Ja, dan ga ik niet naar buiten hoor" [vrouw, 90+ Caberg]

Tegelijkertijd beschrijven bijna alle bewoners ervaringen van discriminatie en uitsluiting in de wijk:

Daar hadden wij wel moeite mee (...) ik voelde dat ik er niet bij hoorde (...) dus dan moet ik er maar voor zorgen dat het binnen in mijn huis gezellig wordt. Dan moet ik mijn leven zelf mooi maken, in plaats van wachten totdat iemand anders het gezellig maakt. Iets wat het van buiten leuker maakt, mij bezig houdt. (...) Als je met mensen in contact wilt komen, moet je echt het dialect kennen" [Turkse vrouw, 40+ Caberg]

"De onderlinge weerstanden (...) zelfs binnen de wijk, en nog van uh, ik bedoel dan heb je immers Maastrichtenaren. Ik weet niet of het universeel is bij mensen, maar in Maastricht heb je dat heel erg. [Nederlandse vrouw, 40+ Malpertuis]

Dit beeld wordt herkend door professionals die werkzaam zijn in de wijk:

"Mensen praten niet meer, ze komen elkaar niet tegen. Mensen gaan buiten de wijk boodschappen doen, en gaan buiten de wijk naar hun clubjes, en dan ken je niemand. Dus dat wordt steeds..." (quote professional)

Overleven

De buurtplatforms benoemen dat de Wijkkracht weinig rekening houdt met de context van de buurt. Veel bewoners zijn vooral bezig met overleven en zijn daarom niet of nauwelijks

betrokken bij buurtactiviteiten³:

"Dat is een andere buurt, ja, daar starten mensen ondernemingen. (..) Ja, dat gaat allemaal een stuk makkelijker. En heel veel mensen hebben niet eens geld om brood te kopen, ja, dan hebben ze geen behoefte om te gaan kienen. En daar moeten ze ook een keer op letten!"

[voorzitter buurtplatform]

De buurtplatforms ervaren, mede hierdoor, een grote moeite om vrijwilligers te betrekken bij het buurtplatform en benoemen de consumentistische houding van andere bewoners:

"Ze komen alleen als het leuk is"

[voorzitter buurtplatform].

Veel buurtbewoners bevestigen het beeld dat het lastig is om initiatieven van de grond te krijgen in Caberg/Malpertuis:

"Deze wijk is dat heel erg. In deze wijk krijg je niet makkelijk iets van de grond. En daar ga ik ook geen energie meer in duwen. Om daar iets aan te veranderen"

[vrouw Caberg, 40+]

Tegelijkertijd leek voor enkele buurtbewoners het participeren in initiatieven van de Wijkkracht een manier te zijn om te overleven.

"Een vrouw (40+) verteld tijdens een interview over haar ideeën voor een ruilhandel. Ze benoemd daarbij, bijna tussen neus en lippen door, dat dit voor haar ook een manier om aan haar eigen armoede te ontsnappen."

[Field Note onderzoeker]

Onderlinge conflicten tussen actieve buurtbewoners

De belangrijkste oorzaak voor minder buurtbetrokkenheid in Caberg/Malpertuis lijken de vele onderlinge conflicten te zijn. Er is veel wantrouwen en oud zeer onder (ex-)vrijwilligers in de wijk. Naar elkaar én naar de professionals in de wijk. Dit thema kwam sterk naar voren uit de focusgroep met bewoners én werd ook benoemd en herkend door professionals en het buurtplatform tijdens hun focusgroep:

"Die zijn altijd actief geweest, altijd midden in het leven gestaan, en ineens is het dan hebben ze een of andere nare ervaring gehad, en dan is het voor eens en altijd over".

[voorzitter buurtplatform]

³ Tijdens het actieonderzoek heeft de uitvoerend onderzoeker een actiegroep van vrouwelijke bewoners van Caberg/Malpertuis gedurende lange tijd gevolgd bij het opzetten van een initiatief. In dit proces werd de spanning tussen 'eigen kracht' en 'samenkracht' heel duidelijk. De vrouwen wilden graag iets betekenen voor de wijk, maar de dagelijkse zorgen om werk, gezin en ziekte vochten steeds om prioriteit. (zie vervolgrapportage)

"Het zijn allemaal egoo'tjes, allemaal koninkrijkjes, die wil niet met die, met die samenwerking. Mensen kunnen niet over hun eigen schutting heenkijken"
[Vrouw, Malpertuis 50+]

Bij bewoners die wel gevraagd worden in de Wijkkracht, lijkt het gebrek aan aandacht voor deze dynamiek er ook toe te leiden dat onderling wantrouwen, discriminatie en conflicten blijven bestaan:

"Nou, dat is mij vies tegengevallen. (...) Liever niet met allochtone mensen. Die willen me teveel. (...) Die roepen teveel, en als het puntje bij het paaltje komt, dan sta je er toch alleen voor. Ik heb liever met mensen van de wijk zelf, wat mij part zijn dat oudere mensen, jongeren mensen ook. Maar liever niet... nee"
[vrouw, Caberg, 55+]

Behoefte aan presente professional

Vanwege de context van overleven en onderlinge conflicten geven bijna alle vrijwilligers en actieve bewoners in de wijk aan behoefte te hebben aan de betrokkenheid van en gedeelde verantwoordelijkheid met professionals. Dit thema komt in bijna alle interviews en informele gesprekken met bewoners terug. Een van de vrijwilligers vat dat als volgt samen:

"Hij hoeft er niet altijd te zijn, maar we moeten hem wel altijd kunnen bellen"
[vrijwilliger Malpertuis 60+]

"[naam prof] heeft gezegd dat ze er niet meer bij zal zijn. Wij zijn nu verantwoordelijk. (...) Maar ik heb haar gezegd dat ze nog af en toe wel langs moet komen hoor. Ja, we hebben vragen, of weten soms dingen niet. Of het gaat mis."
[vrijwilligers Caberg, 65+]

"[naam prof] zei altijd, ga maar gewoon doen, en als er iets is, dan bel je maar. Je wist dat ze altijd zou helpen als je er zelf niet uitkwam. (...) Ze liep altijd door de buurt en dan maakte ze praatjes met mensen hier in de buurt. Ik heb [naam prof Wijkkracht] nog nooit hier gezien".
[vrouw, Caberg 30+]

Zichtbaarheid en een persoonlijke benadering worden daarbij benoemd als belangrijke eigenschappen van professionals in de wijk, iets wat door bewoners gemist werd in de werkwijze van de Wijkkracht.

"Duidelijkheid. Ja, dat vind ik het belangrijkste. Dat het duidelijk wordt voor de buurt wie wat doet."
[voorzitter Buurtplatform]

In de Wijkkracht is relatief weinig ruimte om persoonlijke relaties met buurtbewoners op te

bouwen. Enkele buurtbewoners gaven aan dat zij zich gepasseerd voelden door de Wijkkracht:

"ik las het in het buurtkrantje, weer zo'n initiatief, maar mij vragen ze er niet meer voor".

[vrouw, 60+, Caberg]

Binnen de Wijkkracht uitten professionals vaak hun frustraties over buurtbewoners die niet terugkomen. Buurtbewoners echter benoemden vaak het gebrek aan persoonlijke benadering als reden om niet terug te komen:

"Is er een vervolg geweest? Oh... ik was daar graag bij geweest. Maarja, ik heb zorgen om mijn dochter he? En veel stress. Ik ben het briefje kwijtgeraakt. Niemand heeft mij gebeld, dus ik dacht dat ze waren gestopt. (...) Is er nog wel een bijeenkomst geweest? (...) Jammer.

[vrouw, 40+ Caberg]

2. De dynamiek in de Wijkkracht

Perspectief van Professionals en het Buurtplatform

Politieke en Institutionele spanningen

De meeste betrokkenen ervoeren de Wijkkracht als een sterk naar binnen gericht initiatief. Als voornaamste oorzaak hiervoor werden, met name door de professionals, de politieke en institutionele spanningen genoemd. Ten eerste bestonden er spanningen tussen de eigen agenda van de deelnemende organisaties en de opdracht vanuit de lokale overheid:

"We zaten daar eigenlijk allemaal met een verborgen agenda"
[quote professional]

"Zij is bezig geweest met de kledingbeurs en ontmoeting van allochtone vrouwen. En het enige waar ze op afgerekend is, is: wanneer gaat iemand nou uit de uitkering? (...) Waar ze mee bezig was, zou op termijn wel kunnen leiden tot mensen uit de uitkering, maar de vraag is of zij die boodschap moet krijgen op het moment dat ze deelneemt in een pilot project waar een aantal andere doelen spelen ..."
[prof Wijkkracht]

Daarnaast speelden het onzekere en steeds wisselende toekomstperspectief mee. De onduidelijke samenwerkingsafspraken en terugkerende discussies over de visie en werkwijze van de Wijkkracht maakte de Wijkkracht weinig slagkrachtig. *"We zijn nu al meer dan een jaar aan het praten"* verzuchte een van de professionals. *"Het is de koffie niet waard wat daar geluld wordt"* aldus een andere professional. De discussie over "de worst" illustreert de fundamentele verschillen tussen de professionals over de visie en werkwijze:

"De worst"

"Bij de kennismaking met de trekkers van de Wijkkracht vertellen zij mij de volgende anekdote. Een van de andere professionals was op vakantie geweest naar Duitsland en had de Wijkkracht vergeleken met het eten van een (Duitse Braad)worst: *"wat maakt het nou uit wie aan welke kant van de worst begint te eten? Of het nou de professionals zijn die de worst opeten, of de bewoners. Het gaat erom dat de worst op gaat"*. Hij doelde daarmee op het initiëren van initiatieven: of het nou de professionals zijn of de bewoners die de eerste stap zetten, het gaat erom dat er iets staat waar mensen behoefte aan hebben. De andere helft van de professionals had in reactie hierop geroepen: *"het maakt wel uit, want bewonersparticipatie is de worst"*. Met andere woorden; niet het aanbod wat er staat is het uiteindelijke doel, ons doel is om bewonersparticipatie in de wijk te bevorderen.

[Field Note onderzoeker]

Naast deze fundamentele verschillen in visie spelen er ook organisatorische onduidelijkheden. Deze onderlinge spanningen sijpelen door in het contact met bewoners:

"Dat ga jij toch doen?"

Ik ben als observator aanwezig bij een bijeenkomst met bewoners, georganiseerd door de Wijkkracht. Aan het eind van de bijeenkomst, wanneer er concrete vervolgstappen worden geformuleerd, ontstaat er verwarring tussen de professionals: *"Ja, maar dat ga ik toch niet doen? Dat is niet mijn taak. (...) Dat ga jij toch doen?". "Ik?" reageert de andere professional enigszins verbouwereerd "daar ging ik niet van uit".* Later vertrouwt een van de bewoners mij toe: *"Als de professionals al niet weten wat ze aan het doen zijn, hoe kunnen ze dan van ons verwachten om mee te doen?"* [Field Note Onderzoeker]

Regie bij (lokale) overheid en bestuurders

De uitvoerende professionals in de Wijkkracht ervaren dat de regie over het proces grotendeels bij het kernteam van bestuurders en de lokale overheid ligt.

En dat vind ik dus, voor de hele beweging heel gevaarlijk. Gemeentes zeggen aan de ene kant, in de wijk moet het gebeuren. We moeten netwerken opbouwen, je moet loslaten. En wat doet ze zelf. Alles naar zich toe trekken. Eigen aansturing, mensen in dienst nemen. Want zeggen ze, als ik niet kan sturen, ben ik ook niet verantwoordelijk. "Practice what you preach". Maar dat doen ze niet.
(professional Wijkkracht)

Meerdere professionals én het bewonersplatform hebben hun inspraak in het transitieproces als schijnparticipatie gekarakteriseerd. Treffend is bijvoorbeeld de commotie na de Heidag met professionals waarin de aanwezige beleidsambtenaren aan het eind van de dag hun eigen conclusies trekken. Als deze conclusies de samenvatting van de dag halen uitten enkele professionals hun onvrede:

"Hier is geen enkele keer over gesproken. Komt voor mij als een volslagen verrassing uit de lucht vallen" [opmerking professional naar aanleiding van verslag heidag]

Het is opvallend dat hier verder gelaten op wordt gereageerd door zowel professionals als het buurtplatform:

"We hebben het maar over ons heen laten komen, want wij kunnen het niet helemaal beïnvloeden he? (...) Dat hoort ook een beetje bij het politieke spel (...) daar gaan we het met elkaar over hebben, we beginnen het gesprek maar uiteindelijk trekken jullie je eigen conclusies (...) die ambtenaren moeten het goed doen, want die moeten doordrukken he?"
[voorzitter buurtplatform]

"Ik heb wel de indruk (lacht), dat die wat gemanipuleerd zijn in de richting van het doel. Dat is mijn gevoel hè. (...) Dan hebben ze ons, ja grote woord hebben ze ons dan een beetje gebruikt."
[voorzitter buurtplatform]

Verborgten Bezuinigingsagenda

Professionals benoemen ook dat de (verborgen) bezuinigingsagenda vanuit de overheid geen goede grond is om bewonersparticipatie op te bouwen. Een van de professionals vatte dat kernachtig samen met de volgende opmerking:

“De buurtbewoner is niet dom, die begrijpt ook dat het perspectief is om hun meer te laten doen zodat de overheid minder kan uitgeven. Wie laat zich voor dat karretje spannen?”

[quote professional]

Incidentele initiatieven op het gebied van sociale cohesie

Het is opvallend dat de thema's die in bijeenkomsten van bewoners en professionals in de Wijkkracht naar voren komen vooral gaan over sociale cohesie; de rozentuin, de rommelmarkt, ontmoeting allochtone vrouwen, voetballen, de huiskamer. Initiatieven die gaan over hulp in de buurt (wijkservice) worden wel genoemd door bewoners, maar zijn opgepakt door de deelnemende professionals. Zorg achter de voordeur is daarmee een onbesproken thema in de Wijkkracht⁴.

'Regie bij de bewoner' doet geen recht aan de dagelijkse praktijk van professionals

In de Wijkkracht wordt ingezet op regie bij de bewoner. Dit beeld komt sterk naar voren uit beleidsdocumenten van de proeftuin en werd regelmatig bekrachtigd door de betrokken ambtenaar tijdens vergaderingen van de Wijkkracht. Met deze uitspraak wordt impliciet verwezen naar de participatieladder van Arnstein (1969), waarbij er verschillende treden van participatie worden gedefinieerd (van onder op de ladder naar boven: informatie, consultatie, advies, partnerschap, eigen regie).

De manier van spreken in de Wijkkracht laat zien dat er vooral een statisch begrip van participatie wordt gehanteerd: *“de bewoner moet wel de regie hebben”*. Hierbij wordt verwezen naar de bovenste trede van de participatieladder. De praktijk van de Wijkkracht laat echter zien dat participatie vooral een dynamisch proces is, waarbij bewoners en professionals tijdens de loop van een initiatief en – vaak zelfs gedurende een bijeenkomst – balanceren tussen de verschillende treden van de participatieladder:

“Van de ene kant ben je aan het zoeken, hoe geef je de regie over (...) en aan de andere kant ook dat houvast houden, dat ze daar heel veel behoefte aan hebben... je wil niet... ik hou er sowieso niet van om te bepalen wat mensen moeten doen (...) vanaf wanneer laat ik los en hoever? (...) mensen willen wel graag bepalen, maar niet de verantwoordelijkheid”

⁴ Dit sluit aan bij het onderzoek van Mare Knibbe die laat zien dat bewoners in Caberg/Malpertuis aangeven dat zorg achter de voordeur wordt gegeven binnen langdurige vriendschapsrelaties en zich niet gemakkelijk laat bemiddelen door een professional. (Knibbe 2014)

(quote professional focusgroep)

“Ja, dat wordt me wel heel duidelijk. Dat dat gevoel er is. Zo van, ze houden me vast, ze laten me los. Vasthouden en vanzelf ook loslaten. (...) Maar de juiste handjes vastpakken en wanneer ze dan weer los te laten, dat vind ik wel een spannende”

(quote professional)

Voor professionals is het belangrijk om niet te snel, te veel verantwoordelijkheden naar bewoners te schuiven, maar vooral sensitief te zijn voor wat iemand kan en wanneer iemand tegen zijn grenzen aanloopt, en daarbij te streven naar partnerschap:

“Dat doen ze zelf he? Dat ze bepaalde verantwoordelijkheden nemen en dat ze daar dan volledig mee aan de slag gaan en dan merken, hee, nu groeit het me boven het hoofd. En dan krijg je die andere reactie. Ik denk ook dat het aan ons is om ervoor te zorgen dat we naar de kleine dingen gaan kijken, en niet allerlei activiteitenprogramma's of diensten moeten gaan verlenen, of dat soort dingen. Gewoon kijken, wat sluit bij jou aan”

[quote professional focusgroep]

“Omdat je heel veel niveaus hebt van buurtbewoners (...) dat is toch ook wel heel, heel, heel erg verschillend”

[quote professional focusgroep]

Druk om successen te presenteren

Veel professionals gaven aan dat zij een grote druk ervoeren om successen te presenteren aan de lokale politiek. Dit werd regelmatig bevestigd in bijeenkomsten van de Wijkkracht, neem bijvoorbeeld de volgende anekdote:

“Er is een andere professional aangeschoven bij het overleg. Hij is werkzaam bij een van de deelnemende organisaties, maar is ook betrokken bij de lokale gemeentepolitiek. Na de gebruikelijke rondvraag neemt hij een groot deel van het gesprek in beslag: “ik zit hier natuurlijk niet als politicus, maar je zult toch het politieke spel moeten meespelen” zegt hij ergens halverwege, doelende op het presenteren van de succesverhalen: “Je moet laten horen wat zij willen horen”.

[Field Note onderzoeker]

Een andere professional ervaart weinig ruimte om de twijfels zichtbaar te maken. Later in dit gesprek benoemt ze hoe frustrerend ze het vind dat op deze twijfels niet wordt gereageerd:

“Ik benoemde op een gegeven moment dat ik zag hoe de successen van het team benoemd werden. Toen zei ik, ik zie wel dat er dingen goed gaan. Maar ik zie ook een hele hoop dingen die niet meer goed gaan. En ik zie niet iedereen vrolijk worden. En we zijn niet erg blij met de manier waarop we samenwerken. Maar dan komt (naam) later niet naar me toe.”

[professional wijkkracht]

In onderstaand stuk wordt treffend zichtbaar hoe professionals hun eigen rol in de bewonersinitiatieven 'onzichtbaar' maken in de communicatie naar beleidsmakers toe, terwijl deze betrokkenheid door bewoners juist zeer wordt gewaardeerd:

Bonuspunten

"Een van de initiatieven in de Wijkkracht is de rommelmarkt. Cliënten van de sociale dienst worden uitgenodigd om hierin het voortouw te nemen. Na afloop van een van de eerste bijeenkomsten spreek ik een van de buurtbewoners aan: "*Ja, het was mijn idee, maar nu is het van de gemeente he?*" zegt hij ietwat gelaten. In de loop van het project lijken de buurtbewoners één voor één af te haken. Achteraf zegt een van de vrijwilligers die via de sociale dienst is benaderd (vrouw, 40+) het volgende:

"Het was heel leuk, ik vond, ik heb van (naam prof) veel hulp gehad, daar heb ik bijna alles alleen mee gedaan. (naam) is zo'n meid! Die heeft veel geholpen, als zij er niet bij was, dan had ik ook niet geweten wat ik had moeten doen. Nee, dat wist ik dan echt niet (...) We hebben ook veel hulp gehad van (naam andere prof) enzo... die hebben allemaal meegeholpen. (...) Ook die meneer die hier stond, van de gemeente. Ja, dat was allemaal perfect hoor. Daar kan ik niets over zeggen"

[interview bewoner Caberg 40+].

Een van de betrokken professionals mailt de beleidsambtenaar vervolgens het volgende:

"Afgelopen vrijdag is er op initiatief van twee buurtbewoonsters (samen met Wijkkracht en de twee buurtplatforms) een rommelmarkt georganiseerd in de Wiemerink in Caberg. 30 buurtbewoners hebben hun spulletjes en verschillende gerechten aangeboden. De reacties uit de wijk waren overwegend positief, veel mensen vonden het erg leuk, dat er iets georganiseerd werd in Caberg. Doel van de markt was vooral onderlinge ontmoeting en gezellig samenzijn. Naast de verkoop van spulletjes was ook gelegenheid om een kopje koffie te drinken in "de huiskamer", gerund door vrijwilligers uit de buurt. Kortom een gezellige bijeenkomst waarbij wijk²racht zeker centraal stond. Volgens de bewoners voor herhaling vatbaar!!"

[e-mail wisseling professional Wijkkracht]

De betrokken beleidsambtenaar reageert daar op met de volgende woorden:

"Dat zijn bonuspunten!"

3. Wie wil, kan én mag er meedoen?

Mechanismen van in- en uitsluiting in de wijk

Toenemend beroep op & zeggenschap van actieve bewoners

Initiatieven in de Wijkkracht leunden – na de eerste bijeenkomst met sleutelfiguren uit de wijk – voor een groot deel op reeds actieve bewoners in de wijk, die dat vaak ook als een belasting ervaren:

"Bij ons in huis maken ze altijd de grap. Ik krijg nog eens een burn-out. Niet van mijn werk, nee hoor, maar van al dat vrijwilligerswerk"

[Field Note, actieve vrijwilligster 70+]

"Het zijn altijd diezelfde die het doen."

[vrouw, 50+]

In de Wijkkracht kwam die belasting met name neer op de voorzitters van de beide buurtplatforms, waarbij deze twee professionals – mede door hun politieke en arbeidscarrière – door andere professionals als '*geprofessionaliseerde vrijwilligers*' [quote prof] worden gekarakteriseerd. Andere actieve vrijwilligers benoemden ook dat ze het gevoel hadden dat ze onderdeel zijn van de 'jacht om de vrijwilliger' door organisaties in de wijk:

"Ja, dat merk ik wel, je kunt het zo gek niet bedenken of je wordt ervoor gevraagd (...) maar ik heb gezegd, ik ben even met pensioen hoor!"

(Field Note man, 65+)

Afbouw ondersteuning en gebrek aan zeggenschap van buurtplatform

Het toenemende beroep op het buurtplatform in de Wijkkracht is een zeer paradoxale ontwikkeling. Aan de ene kant wordt zowel de praktische als financiële ondersteuning aan het buurtplatform vanuit de gemeente afgebouwd én is hun bestaansrecht onderwerp van een heftige politieke discussie⁵ door financiële misstanden:

Een buurtplatform is het meest logische instrument om iets van buurtbetrokkenheid te realiseren. (...). En wat er toen natuurlijk gebeurde is dat je buurtraden had van 2,3 man die in hun eentje wat beslissen, en dat niet terugkoppelen naar de buurt. Een soort koninkrijkje komen, met subsidie van de gemeente en hun eigen leuke dingen doen. Tuurlijk, dat is gebeurd. (...)Ik vind dat de buurtraden nu echt het mes op de keel wordt gezet, met financiën, omdat er in het verleden wat mis is gegaan. (...)Wat er nu

⁵ Zie bijvoorbeeld www.maastrichtaktueel.nl "Discussie functioneren buurtplatforms: "Wil ik dit als vrijwilliger nog wel allemaal doen?" (dd. 28 februari 2012) en "Bestuur Ceramique stapt op wegens gemeentelijk wandebeleid" (dd. 14 juli 2013)

gebeurd, is dat de ondersteuning aan bewoners wordt afgebouwd, en 2, nu wordt er ook nog zo dadelijk alle specifieke zorg of hoe je dat wil noemen, dat wordt ook afgebouwd. En men denkt dan, als we dat wat we hebben op een hoop gooien, dan komt het wel goed. (professional Wijkkracht)

Aan de andere kant wordt er in de huidige ontwikkelingen juist een steeds groter beroep op hen gedaan, zonder dat zij ook echt zeggenschap ervaren, zoals beschreven in hoofdstuk 2.

Zorgen over in- en uitsluiting kwetsbare bewoners (perspectief professionals)

Professionals uitten hun zorgen over de participatie van kwetsbare bewoners in de wijk. Veel initiatieven van de Wijkkracht werden gedragen door reeds actieve bewoners in de wijk. Meer kwetsbare bewoners konden vaak niet "meekomen" in de projecten door gedragsproblematiek (ggz), stress, financiële (on)mogelijkheden, onvoldoende taalbegrip, onderlinge conflicten en/of discriminatie. Een voorbeeld is het verhaal van deze buurtbewoonster:

Uitsluiting in de wijk [Field Note]

De sfeer lijkt wat gespannen, maar ik kan het niet direct plaatsen. Halverwege de bijeenkomst, terwijl twee van de betrokken vrijwilligers het hoogste woord voeren, worden er ineens wat grappen richting Lise (pseudoniem) gemaakt. Ik weet al niet eens meer precies wat er gezegd werd, maar het ging in ieder geval over mannen. Een van de vrijwilligers kijkt naar Lise en zegt iets in de trant van '*daar weet jij alles van, nietwaar?*' Er wordt hard gelachen door de andere bezoekers. Lise laat zich niet kisten, en probeert wat harde grappen terug te maken. Haar, ietwat volkse, zelfspot: "*nou, ik heb ze in alle soorten en maten gehad. Ik hoef ze niet meer*" lijkt alleen maar olie op het vuur te zijn. Ik denk aan hoe Lise in een eerder gesprek vertelde hoe ze als vrouw alleen het gevoel heeft buitengesloten te worden, en tijdens deze bijeenkomst wordt dat pijnlijk voelbaar.

Later krijg ik de volgende voicemail van Lise:

"Ik maak niet langer deel uit van de vrijwilligersgroep. Ik ben eruit gegooid, min of meer (...). Er is iets misgegaan. Ik kan mijn vinger er niet op leggen. Ik ben heel verdrietig (...). Je hebt dus niets meer aan mij."

Daarna krijg ik haar niet meer te pakken. Nog weer later spreek ik met de professional die eerder bij dit initiatief betrokken was, die uiterst gefrustreerd was over dit incident:

"ik moet wel dingen opzetten, maar ik mag er van mijn baas niet bij zijn. En zie je wat er van komt!"

Ze maakt zich zorgen om Lise die door dit alles een enorme knauw te verduren heeft gekregen, terwijl ze juist zo blij was voor Lise een plek te hebben gevonden. Op een andere bijeenkomst spreek ik een van de vrijwilligers die verteld dat verschillende buurtbewoners spreken over het vermeende drugs en alcoholmisbruik van Lise. Dat is

voor de vrijwilligers ook de reden om niet door te willen gaan:

"Ik vind het heel jammer voor haar. Ja, het ging gewoon niet meer. (...) Ze flipte gewoon. Wij weten ook niet hoe we daar mee om moeten gaan."

Professionals benoemen deze tekortkoming van 'regie bij de bewoner' en benadrukken hierbij het belang van de presente professional:

"Dat kan eigenlijk niet zonder facilitatorschap"
[professional]

"Dat zijn van die bewoners, daar moet eigenlijk altijd iemand bij zijn"
[professional]

"Vanuit de ggz weten we dat de presentie van een professional een gevoel van veiligheid geeft voor deze mensen".
[professional]

Eindverantwoordelijkheid wordt ervaren als een grote last door bewoners

Enkele bewoners die betrokken zijn geweest bij initiatieven van de Wijkkracht gaven aan dat zij zich bewust hebben teruggetrokken uit het initiatief van de Wijkkracht. Het moeten dragen van de eindverantwoordelijkheid wordt ervaren als een te grote last:

"Zij begon meteen over een plan schrijven, en de verantwoordelijkheid dragen. (..) ja, daar schrok ik van terug."
(vrouw 35+, Caberg) .

"Hier vangen zij mij niet meer voor. Dat ik bijna alles alleen heb gedaan. Dat doe ik niet meer (...). Dat was eigenlijk niet, waar ik voor kwam eigenlijk... Want mijn broer en zo, die waren mij behoorlijk uit aan het schelden. Je laat je weer voor het karretje spannen. En jij bent weer de gek, die altijd alles doet. Enne... die anderen lachen. (...) ik doe alleen nog maar dingen die me energie geven"
(vrouw, 40+)

Zoals bovenstaande quotes illustreren, gaat het eerder om niet kunnen, dan niet willen. Een andere buurtbewoner vertelde dat de betrokkenheid bij de Wijkkracht haar opnieuw slapeloze nachten opleverde. Het initiatief liep niet zoals ze had gehoopt terwijl ze zich wel verantwoordelijk voelde voor het succes ervan:

"Ja, ik dacht, ik ben gek ook, ik zit toch niet voor niets met een burn-out thuis".
[vrouw, 30+ Malpertuis)

Financiële drempels

De visie van de Wijkkracht doet voor bewoners ook weinig recht aan hun krappe financiële situatie. Dit punt wordt goed verwoord in onderstaande quotes van bewoners:

"Je moet geld hebben om ergens te beginnen. Want als je geen geld hebt om iets te beginnen... dat kun je niets doen he? Wij kunnen slechts uit ons eigen zak betalen... Ik wil alles doen, maar ik ga het niet uit mijn eigen zak betalen..."

(vrouw, 60+ Caberg)

"Halverwege dacht ik: ja, ik ben toch gek ook. Ik heb de hele middag zitten bellen. Dat kost me ook allemaal geld, wat ik nu niet heb. Ja, en dat klopt toch niet"

(Vrouw Malpertuis, 30+)

Veel initiatieven en bijeenkomsten liepen stuk op de financiële (on)mogelijkheden. Er ontstond veel spanning en onvrede tijdens de bijeenkomsten. Uit de interviews met bewoners kwam tegelijkertijd ook vaak naar voren dat niet het ontbreken van het budget een probleem was, maar de bejegening door professionals. Zij verklaarden deze spanning veel meer vanuit onderliggende waarden, zoals je gehoord weten en serieus genomen worden:

"Ze dachten vast, daar zijn die allochtonen weer, die komen alleen maar om het geld".

(vrouw 30+ Caberg)

Een belangrijk knelpunt zat in de tegenstrijdige gemeentelijke beleidskaders en de ongelijke toegang tot financiële middelen tussen reeds actieve en niet actieve bewoners. Dit wordt geïllustreerd in onderstaande casus:

"Er is wel geld, het wordt alleen anders verdeeld!"

Werken met gesloten beurs was het adagium van de Wijkkracht. Ik merk dat dit in bijeenkomsten vaak tot spanningen leidt en het thema wordt regelmatig bediscussieerd in de vergaderingen van de Wijkkracht, bijvoorbeeld rondom 'de voetballers'. De professionals houden er verschillende meningen op na, maar de beleidsambtenaar en trekkers houden voet bij stuk. In de Wijkkracht werken we zonder budget. Er worden allerlei ideeën bedacht waardoor 'de voetballers' zelf sponsoring kunnen regelen. In een andere bijeenkomst met bewoners uit de wijk die ook iets op willen zetten komen 'de voetballers ter sprake'. De beleidsambtenaar die aanwezig is zegt: "het is net als bij alle andere dingen in het leven. Als je elkaar wilt ontmoeten, dan gaat dat je iets kosten". Hij verteld de aanwezige vrouwen het voorbeeld van de voetballer ter inspiratie: "zie je, die hebben het ook zonder geld gedaan' lijkt zijn boodschap te zijn. Deze vrouwen zijn hier echter sceptisch over: "er is wel geld, het wordt alleen anders verdeeld" zegt een van de aanwezigen achteraf. Nog geen week later stuurt een van de vrouwen mij een sms: "ik heb een flyer van de gemeente in de bus gehad, we kunnen als bewoners 5000 euro aanvragen!". Het gaat hiermee om financiering voor buurtinitiatieven. Nog weer een paar weken later begrijp ik van de betrokken professional dat de voetballers via het buurtplatform toch

budget heeft gekregen. Een van de betrokkenen bij het buurtplatform was ook de trekker van dit initiatief en heeft op die manier het budget van het buurtplatform kunnen aanspreken. [logboek onderzoeker SD].

Botsende visie op verantwoordelijkheden

De transitie van AWBZ naar WMO is een verschuiving van (zorg)verantwoordelijkheden van professionals naar het informele netwerk én naar bewoners in de wijk. Bovenstaande alinea illustreert dat deze verantwoordelijkheden regelmatig een te zware last vormen voor buurtbewoners. Enkele bewoners benoemen ook expliciet dat zij die verantwoordelijkheid wel zouden kunnen, maar niet zouden willen dragen:

"Ik heb mijn steentje bijgedragen. Vroeger heb ik altijd veel gedaan, maar nu niet meer. Het is nu aan de jongere generaties. De energie die ik heb besteed ik aan mijn kinderen en kleinkinderen" (bewoner Caberg 80+)

"Hij heeft me gebeld en ingesproken dat ze er mee bezig waren (...) Maar ik ga niet in die organisatie. Dat moeten de [professionals] maar doen. Ik doe alleen maar dingen die ik leuk vind. Ik ga me niet meer dingen op de hals geven die me stress geven. Ze bellen me maar als ik iets (praktisch, red) kan doen" (vrijwilliger Wijkkracht, 40+)

Weerstand tegen professionalisering van het vrijwilligerswerk

Veel vrijwilligers in de wijk uitten hun frustratie over de professionalisering van het vrijwilligerswerk. Het sluit niet aan bij de normen en waarden van vrijwilligerswerk. Enkele vrijwilligers zeiden verontwaardigd:

"maar daarom ben ik geen vrijwilliger! Ik kom voor de gezelligheid, om wat voor mensen te betekenen. Maar ik ga toch niet verslagjes zitten schrijven na afloop van een activiteit?"

{vrijwilliger, 50+ Malpertuis, Field Note onderzoeker}

Een andere buurtbewoner gaf aan dat dit voor haar de reden was om te stoppen met haar vrijwilligerswerk:

"Ja, ik werd gewoon als medewerker behandeld. Doe dit, doe dat. Ja, ik hoef geen bloemetje ofzo. Maar ik ben wel vrijwilliger hoor. Nou, ik ben ermee gestopt" (vrouw 40+ Caberg, Field Note, onderzoeker)

Het buurtplatform gaf tijdens de focusgroep aan dat zij hier in hun werk ook tegenaan lopen, bijvoorbeeld in de nieuwe financieringsmodellen voor bewonersinitiatieven:

"We moeten meedoen met een tender (...) Dan gaat toch tegen de aard van ons werk in. Dan gaat het niet meer om wie wat in de wijk doet, maar wie het beste voorstel kan schrijven (...) Bovendien worden wij dan concurrent van de andere buurtplatforms" [voorzitter BP]

4. Vrijwilligerswerk en Arbeidsparticipatie

Botsende domeinen

Op zoek naar werk

Veel vrijwilligers in de Wijkkracht benoemen dat zij op zoek zijn werk. Op zoek zijn naar mogelijkheden voor werk is daarbij of de (onuitgesproken) motivatie voor vrijwilligerswerk. Een van de vrijwilligers benoemt bijvoorbeeld dat zij – als sociale professional – zo hoop weer in het juiste netwerk terecht te komen.

*"Je zit toch dicht bij het vuur"
[bewoner Caberg 30]*

De tweede quote laat zien dat de zoektocht naar werk het vrijwilligerswerk ook kwetsbaar maakt:

"Ja, dat ik daarin in mezelf verdeeld ben. Ja, als ik een baan heb, dan zou mijn voorkeur natuurlijk naar een baan gaan." (bewoonster, 30+ Caberg)

Deze bewoonster trok zich na enkele maanden weer terug uit de Wijkkracht omdat ze een werkervaringsplek had gevonden elders.

Verschuiving verantwoordelijkheden van betaalde professionals naar vrijwilligers

Treffend zijn de verhalen van de vrouwen die recentelijk hun baan in het sociale domein zijn verloren en nu uit de 'kaartenbak' van de sociale dienst zijn geselecteerd om als vrijwilliger actief te worden in de wijk. Hoewel anekdotisch, illustreren deze verhalen hoe in de transitie van professional naar vrijwilligerswerk zorgverantwoordelijkheden soms op dezelfde schouders terecht komen

"Uit de kaartenbak van de sociale dienst"

Ik ontmoet Maryam (pseudoniem), een Marokkaanse vrouw van een jaar of 30, bij een bijeenkomst die zij samen met een professional van de sociale dienst heeft georganiseerd. In eerste instantie denk ik dat zij collega's zijn, maar later blijkt de vork iets anders in de steel te zitten. De sociale dienst had in het kader van de Wijkkracht haar cliëntenbestand eens doorgelopen op mogelijke vrijwilligers in de wijk. Zo was Maryam in beeld gekomen. "We dachten, met haar ervaring en netwerk onder allochtone vrouwen kan ze wel iets voor ons betekenen" aldus de professional van de sociale dienst. Tijdens een interview met Maryam kom ik erachter dat ze vroeger bij een welzijnsinstelling heeft gewerkt. Haar motivatie om mee te doen? Ze hoopt op deze manier weer 'dicht bij het vuur' te zitten.

Na twee teleurstellende bijeenkomsten geeft ze aan dat ze ermee wilt stoppen. Het kost teveel energie "ik zit niet voor niets met een burn-out thuis". Bovendien is de consulent van de sociale dienst niet happig op deze vorm van vrijwilligerswerk "Ik heb geen collega's, geen duidelijke taak, er zijn geen afspraken gemaakt over uren, ik bel

met alles en iedereen maar krijg mijn kosten niet tegood. Bovendien, ik heb niet eens een plek waar ik kan werken" Mijn consultant had gezegd: "dit lijkt me geen goed idee!"

Wat opvalt in het verhaal van Maryam en in andere interviews is dat betrokkenen bij de Wijkkracht veelal vrouwen zijn die ooit werkzaam waren in de sociale sector en nu – door het doen van vrijwilligerswerk – hopen om opnieuw in de juiste netwerken terecht te komen. Het gaat over identiteit, waar ze eerst professional was wordt ze nu letterlijk uit de kaartenbak van de sociale dienst geplukt. Dit wordt door de vrouwen zelf echter zeker niet altijd als negatief ervaren. Een andere vrouw zegt hierover:

"Binnen de gemeente, maatschappelijk werk kende mij (...) die heeft mij dan, die heeft gezegd, ze hebben waarschijnlijk gekeken naar mensen met een uitkering, die ze dan zouden kunnen uitnodigen. En toen heeft hij waarschijnlijk mijn naam gezien en gezegd van 'haar moeten jullie hebben'. En toen werd ik gebeld door een van de organisators. (...) Bij een vervolgnodiging werd ik weer uitgenodigd en deze keer heeft die man gebeld en ja, ik vond het vleidend dat hij zoveel vertrouwen had in mij"
[vrouw 40+ Caberg]

Ondanks dat deze verhalen anekdotisch zijn, zijn ze illustratief voor een landelijke tendens. Vrouwen zijn oververtegenwoordigd in de zorg en welzijnssector, de sector waarin nu juist de meeste ontslagen vallen. Tegelijkertijd wordt veel informele zorg door vrouwen gegeven. Dit roept vragen op over de genderaspecten van de transitie AWBZ naar WMO.

Arbeidsverdringing

Soms concurreren de initiatieven van de Wijkkracht ook regelrecht met arbeidsparticipatie van andere bewoners. Bewoners worden gemotiveerd als wederdienst taken op zich ten nemen die eerder door betaalde krachten werden gedaan. Een voorbeeld is "de voetballers" die gestimuleerd worden om onderhoud in en rondom de voetbalzaal te doen. Een ander voorbeeld is het vervangen van gesubsidieerde werkplaatsen door cliënten van de dagbesteding. In de vergaderingen van de Wijkkracht werden regelmatig dergelijke initiatieven gepresenteerd 'ter inspiratie'. Een van de professionals zegt daar over:

"De ontwikkeling nu ook gebruikt wordt om bezuinigingen te realiseren, en in toenemende mate zullen we verdringing van groepen zien. Als de wijkbewoners het niet doen, dan zetten we wel verstandelijk gehandicapten in. En als die het niet doen, dan doen we een tegenprestatie. En als die het niet doen..."

(...)

En je ziet dat de gemeente dat zelf wil gaan doen en daarvoor VG organisatie benaderd.

Vinden jullie cliënten het leuk? Gemeente wil een aantal mensen in dienst nemen, met slechte contracten, want dat is alleen maar in de weekenddiensten bijvoorbeeld. Dat leidt ertoe dat hier mensen geen werk meer hebben, dat mensen in het kader van dagbesteding wel werk hebben. Dat mensen die een baan hebben slechte

arbeidsvoorwaarden hebben. Wat hebben we nu opgelost? "
(professional Wijkkracht)

Daarbij signaleren professionals ook dat:

"het thema arbeid niet altijd hoog op de agenda staat, omdat in het sociale wijkteam niet veel mensen zitten die een beeld hebben van arbeidsintegratie."
(focusgroep SWT)

Deze professional concludeert daarbij:

"Het dogma van de wijk als oplossing voor alle kwalen gaat zeker voor het thema arbeidsparticipatie niet op"
[Focusgroep SWT].

5. De waarde van Weerstand

Ruimte voor kritiek in de transitie

Dominant Discours van Burgerregie laat weinig ruimte voor alternatieve perspectieven

De inzet op 'regie bij de bewoner' is het dominante discours binnen de proeftuin, waarbij professionals in de Wijkkracht een grote druk ervaren om successen te presenteren naar elkaar én naar "de politiek". Dit is deels ingegeven door de baanonzekerheid van de deelnemende professionals en de financiële en inhoudelijke regie van de lokale overheid. Dit leidt ertoe dat knelpunten in de opgepakte bewonersinitiatieven (onvrede, overbelasting, conflicten en uitsluiting, onmogelijkheid van 'regie bij de bewoner') weinig benoemd worden in de bijeenkomsten van de Wijkkracht. Terwijl deze – alternatieve – perspectieven wel sterk naar voren komen in het informele contact tussen professionals en in de interviews.

"Bij iedereen merk ik dat de VUT eruit is, en dat zeiden ze ook, we vinden het niet meer leuk. De manier waarop de gemeente, communicatie is altijd van twee kanten, dus het is echt niet dat de gemeente alles fout doet, maar ik verbaas me wel over een aantal dingen die ik zie gebeuren. Waar ik me dan ook over verbaas, is dat niemand dat rechtstreeks zegt. (...) En dat wordt straks heel funest in dit proces."

[professional wijkkracht]

"Wij kennen die verhalen, wij komen uit de praktijk. De gemeente moet zoveel dingen doen, maar is bijna bang voor opmerkingen of inzichten van deskundigen. Ik heb het nu over ons veld, wij zijn en waren en worden nog altijd gezien als de deskundige organisatie, specialist op een bepaald gebied. Maar ik mag het bijna niet meer noemen... Oh daar komt die en die weer... Nee, wij gaan het nu uitzoeken. Als we in een kleine groep zitten zeggen ambtenaren, nee, je hebt gelijk. Maar je mag het gewoon niet meer zeggen."

[manager organisatie]

Kritiek wordt gezien als weerstand

Veel professionals benoemen dat zij geen ruimte meer ervaren om kritisch te zijn richting de gemeente. Opvallend daarbij is dat kritiek wel informeel gedeeld wordt, maar niet collectief geuit wordt.

"We mogen niet meer... wat ik heel erg mis, er is geen open discussie meer, want de uitkomst staat al vast. En, als het schuurt, van schuren kan het ook gaan glanzen. Maar dat mogen we niet meer uit proberen." (prof)

"We merken steeds vaker dat als wij kritisch zijn naar de gemeente toe, dat dat wordt gezien als weerstand. Oh, dus zij willen niet meer in die ontwikkeling. Daar worden we dan ook op aangesproken. Terwijl, het is helemaal geen weerstand, maar we willen wel

kritisch mogen zijn."
(uitspraak professional, Field Note, onderzoeker)

Nadruk op succesverhalen

Wanneer deze thema's wél besproken werden (o.a. tijdens de homogene bijeenkomst) worden deze verhalen vaak tegengesproken door succesverhalen en ideologische redenen voor 'regie bij de bewoner'.

"Terwijl ik ook denk, en dat hoor ik ook hier weer. We zijn ook al een heel eind op weg. De buurtwinkel is weg, maar er is el op de Widelanken iets leuks ontstaan, zo zijn er ook weer nieuwe dingen. Die in onze toekomst, in ons omdenken heel goed zouden passen, maar we moeten ook de ruimte krijgen en het vertrouwen krijgen dat binnen het omdenken dingen ook mogelijk zijn, en dat iedereen daar in kan winnen."
(professional Wijkkracht)

Dit wordt treffend duidelijk in de reactie van de beleidsambtenaar tijdens een focusgroep die 'regie bij de bewoner' en de kritiek daarop als twee afzonderlijke 'waarheden' benoemt:

"Het verhaal van jou: het stuk van zoeken, binnen de werkelijkheid die er is, om dan weer aan de slag te gaan met, de burger (...). ik denk ook dat dat de werkelijkheid is waarbinnen wij ons werk moeten doen (...) maar er is ook, naast deze werkelijkheid, is er ook een andere werkelijkheid, de werkelijkheid van dat ik een paar weken geleden naar de film van [naam professional] en zijn jongeren zat te kijken en dat ik dacht, sjonge jonge, wat een energie komt hier vandaan. En dus tig keer hebben die volle zalen gekregen. De huiskamer van jou, waar je dus wel, als je ze op de film zet, dan krijg je een enthousiast verhaal. Dus dat is de andere kant van het verhaal. Een andere werkelijkheid. En dit kom je dus ook wel tegen. En dit is wel de dingen waar iedere keer op, we onze invalshoek zoeken van, hoe gaan we daar nou mee verder ."
(beleidsambtenaar)

Baanonzekerheid

Wanneer professionals plenair hun kritiek uiten, wordt dat vaak direct gerelativeerd. Impliciet wordt benoemd dat de baanonzekerheid hierin een grote rol speelt:

"Want ik bedoel, ik mag dat nou gaan doen, dat laatste half jaar. Aan de ene kant voel ik een enorme druk om dat stevig neer te zetten, want wat moet ik anders de rest van mijn leven... (lacht)."
(prof. Tijdens focusgroep)

"Nouja, ik schrok dus heel erg de laatste keer dat de mensen die benoemd zijn in het sociaal team. Ik heb er geen enkel... ik ben blij dat ik een baan heb. Het is geen positieve keuze, het is een negatieve keuze."
(interview professionals)

De druk om constructief te blijven

Wanneer professionals kritiek uitten, haasten ze zich vaak om te zeggen dat ze geen doemscenario's willen schetsen, maar constructief en positief willen blijven

"En hebben we de tijd? Dat is voor mij de grootste vraag, hebben we de tijd, en krijgen we de tijd om die beweging te maken. Waarvan ik niet wil zeggen, laten we maar al fatalistisch worden en zeggen, oke, dan lukt het maar niet doen we het maar niet, maar wat betekent dat dan?"

[professional wijkkracht]

"Ten eerste, het gaat mij natuurlijk ook aan. Ik ben een van de deelnemers van het sociale wijkteam. En ik ben op zoek naar de spirit. (...) maar ik ben hier natuurlijk ooit mee begonnen omdat ik er heel erg in geloof."

[professional sociale wijkteam]

Kritiek en twijfels worden daarbij geïndividualiseerd. Niet de praktijk moet veranderen, maar ik als professional moet positief blijven:

"Waar ik heel veel last van heb, en geen last van wil hebben is het geld, de druk, de politieke kleuring die daar steeds in zit, en ik denk, en dan moet ik steeds voor mijzelf op zoek gaan naar spirit om daarin mijn kracht te vinden. Ik denk dat dat ook geldt voor mij als burger."

[professional sociale wijkteam]

Burgerregie in de Wijk Conclusies

Burgerregie in de Wijk

Conclusies

1. De visie en werkwijze van de wijkkracht doet geen recht aan de leefwereld van bewoners en professionals in de context van Caberg/Malpertuis

Het beroep op 'samenredzaamheid' veronderstelt harmonieuze burenerelaties. In Caberg en Malpertuis worden de burenerelaties echter vooral gekenmerkt door vervreemding, uitsluiting, onderlinge conflicten en discriminatie. Het buurtplatform en professionals geven daarom aan dat het nodig is om oog te hebben voor de context van de buurt. Participatie en samenredzaamheid in een buurt als Caberg/Malpertuis vraagt om aandacht deze onderlinge kwetsbare en vaak verstoorde relaties. Belangrijk hierbij is te benoemen dat de professionals van de Wijkkracht in samenspraak met het buurtplatform deze problematiek wel zagen, maar dat het temidden van alle politieke en institutionele spanningsvelden maar beperkt mogelijk was om hier concreet handen en voeten aan te geven.

De klassieke, en veel bediscussieerde, studies van Putnam (1993, 2000, 2007) laten al zien dat in sommige gebieden bewoners zich sterker organiseren dan anderen. Hij benadrukt daarbij het belang van 'bonding', 'bridging' and 'linking' kapitaal (Putnam 2003). Initiatieven in de wijk gedijen bij sterke onderlinge banden binnen groepen (bonding), de mogelijkheid om bruggen te slaan tussen deze groepen, stichtingen of verenigingen veelal door sleutelfiguren in de wijk (bridging) en de samenwerkingsverbanden met professionele organisaties in de wijk (linking). Al deze drie elementen lijken kwetsbaar te zijn in Caberg en Malpertuis, hoewel er goede voorbeelden te vinden zijn van 'bonding' onder groepen bewoners.

Ondanks dat vraagt een wijk als Caberg/Malpertuis dus aandacht voor de kwetsbare onderlinge verhoudingen als het gaat om zelforganisatie. Deze observatie wordt ook gedaan door Uitermark (2014) die waarschuwt voor de miskening van de 'zelfkant van zelforganisatie' door beleidsmakers. Hij verwijst daarbij onder andere naar 'tendensen van machtsconcentratie en uitsluiting'. Onderzoek naar Eigen Kracht conferenties laat zien dat er vaak eerst aandacht moet zijn voor verstoorde relaties ("Moral Repair", Walker 2006) voordat het sociale netwerk over kan gaan tot het maken van een gezamenlijk plan van aanpak (de Jong, 2014).

2. Behoeftte aan presente professionals en partnerschap

Bewoners benoemen hun behoefte aan een presente professional (Baart 2004) Zichtbaarheid en een persoonlijke relatie met een professional in de wijk zijn belangrijke voorwaarden voor participatie. Veel bewoners geven aan behoefte te hebben aan gedeelde verantwoordelijkheid, wat voor veel reeds actieve vrijwilligers vooral bestaat uit het kunnen terugvallen op de professional wanneer nodig, met name bij onderlinge conflicten en/of financiële en administratieve taken.

Onderzoek van Baur (2012) laat het belang van gelijkwaardig partnerschap zien

als het gaat om participatie in de intramuraal setting. Deze resultaten laten zien dat de inzichten van Baur zich laten vertalen naar participatie in de wijk. In een ander onderzoek van Bochove et al (2014) wordt ook verwezen naar de nadelen van het beleidsideaal waarbij bij de eindverantwoordelijkheid volledig wordt gedragen door vrijwilligers ("vrijwillige verantwoordelijkheid"). Uit dit onderzoek wordt ook duidelijk dat vrijwilligers veelal behoefte hebben aan een professional die als 'onafhankelijke scheidsrechter kan optreden' wanneer conflicten escaleren.

3. Top-down afgedwongen 'regie' doet geen recht aan de dagelijkse realiteit van professionals in de wijk.

In de wijkkracht werd een vrij statisch begrip van 'eigen regie' gehanteerd wat tot uiting kwam in de uitspraak: "de burger moet wel de regie hebben". Participatie is echter, aldus de professionals in de wijk, een dynamisch proces waarbij verantwoordelijkheden gedragen en onderhandeld worden in een relationeel proces. Dit standpunt van de professionals sluit aan bij ideeën uit de zorgethiek waarin zorg niet 'alleen' een verantwoordelijkheid, taak of plicht is, maar voortkomt uit een complex geheel van afspraken en expliciete en impliciete verwachtingen die zijn gegrond in identiteiten, relaties, en persoonlijke waarden (Walker, 2007).

4. Ervaren overbelasting en oververtegenwoordiging van reeds actieve bewoners in nieuwe initiatieven

Door het huidige beleid is een toename te zien van professionele organisaties die een beroep willen doen op 'burgerkracht in de wijk'. Door de toenemende vraag om vrijwilligers in de wijk zie je de 'concurrentie om de burger' ontstaan. Reeds actieve bewoners geven aan dat zij veelvuldig worden gevraagd om mee te doen in allerlei initiatieven waardoor een oververtegenwoordiging lijkt te ontstaan van deze bewoners in nieuwe initiatieven. Het aanboren van 'nieuwe vrijwilligers' lijkt echter maar mondjesmaat te lukken.

Van Dam (2009) signaleert dat de WMO kan leiden tot overbelasting van nu al actieve vrijwilligers. Oudenampsen en van Klein (2011) vonden bijvoorbeeld dat meer dan de helft van de zorg en welzijninstellingen kampen met een tekort aan vrijwilligers, onder meer voor huisbezoeken, het vervoer en begeleiding, maar ook voor bestuurlijke en managementtaken. Deze dynamiek wordt ook gesignaleerd door Trappenberg (2013). Zij beargumenteert dat de beweging van passieve naar actieve solidariteit een toenemend beroep doet op reeds actieve burgers doordat actieve solidariteit primair een moreel appèl op mensen doet. "Het probleem met een moreel appèl is" zo redeneert zij "dat ze worden gehoord en beantwoord door sommigen en genegeerd worden door anderen". Zij concludeert dat: "Active solidarity burdens those who are burdened already, who were burdened before, those who are used to burdens. Fellow citizens whose yoke was always light are let off the hook very easily." (Trappenberg 2013)

5. Drempel tot participatie is te hoog voor kwetsbare bewoners

In de wijkkracht werd zichtbaar dat 'kwetsbare burgers' niet mee konden komen in het appel op 'regie bij de burger'. Deels doordat bewoners aangaven, door sociale, psychische of financiële redenen, deze last niet te kunnen dragen. Tegelijkertijd zag je dat in bewonersinitiatieven 'kwetsbare bewoners' niet mee konden en/of mochten doen van de gezaghebbende vrijwilligers. Deels ook doordat deze vrijwilligers aangaven dit 'niet aan te kunnen'.

Dit beeld komt ook naar voren uit het onderzoek 'kunnen we dat niet aan de vrijwilliger(s) overlaten?' van van Bochove et al. Zij concluderen het volgende over het model van 'vrijwillige verantwoordelijkheid': "Een nadeel is echter wel dat vrijwilligers in hun enthousiasme anderen vaak onbedoeld uitsluiten. Ze eigenen zich de speeltuin of het buurthuis toe waardoor buurtbewoners en andere vrijwilligers zich er niet welkom voelen. Voor kwetsbare vrijwilligers, die begeleiding nodig hebben, is er dan al helemaal geen plaats". (Tonkens 2014)

In het licht van deze conclusies is het werk van Doortje Kal (2001) over 'kwartiermaken' zeer relevant. Kwartiermaken gaat over het werken aan gastvrijheid voor mensen die anders zijn. Het gaat om 'ruimte creëren om in het anders zijn, in het 'vreemd' zijn mee te mogen doen. Een van de manieren die in de theorie over kwartiermaken aangereikt wordt is het 'maatje ter plaatse'. Daarmee wordt verwezen naar een individu die op de plek van participatie (sportvereniging, wijkinitiatief, etc) zorg draagt voor een gastvrij onthaal van de kwetsbare bewoner die mee wil doen.

6. Initiatieven van de wijkkracht richten zich op sociale cohesie en ontmoeting. "zorg achter de voordeur" blijft een onbenoemd thema in de wijkkracht.

Ondanks dat de wijkkracht zich specifiek richtte op het creëren van alternatieve vormen van dagopvang en hulp bij huishouden, bleek dat in de praktijk de onderwerpen die bewoners en professionals met elkaar oppakten vooral lagen op het gebied van sociale cohesie. Knibbe (2014) heeft in haar onderzoek in Caberg/Malpertuis al laten zien dat bewoners van deze wijken aangaven dat 'hulp achter de voordeur' vooral gegeven werd in de context van langdurige vriendschapsrelaties en zich niet of nauwelijks laat bemiddelen door professionals.

Met deze observatie sluit ze aan bij een grote groep onderzoekers die hebben geconcludeerd dat burenhulp gebonden is aan informele gedragsregels. (Hochschild 2003). Goed nabuurschap laat zich over het algemeen definiëren door gepaste afstand. (Hurenkamp & Tonkens 2008, Linders 2010, Bredewold 2014). Daarnaast laat Linders zien dat buurtparticipatie en het ondersteunen van sociale cohesie nauwelijks leidt tot zorg en steun tussen bewoners onderling. Jager-Vreugdenhil (2012) kwam met een vergelijkbare conclusie. Informele zorg is niet te bevorderen door de sociale samenhang te verbeteren. Ander onderzoek laat ook zien dat het bevorderen van contact tussen kwetsbare en andere bewoners mogelijk was, maar dat de wederzijdse uitwisseling van diensten moeilijk haalbaar is. Mensen groeten elkaar en voelen zich meer thuis in hun buurt, maar komen niet verder dan eenvoudige wederzijdse diensten zoals de planten water geven (Dautzenberg 2009). Jager-Vreugdenhil heeft mede om die reden al eerder haar vraagtekens gezet bij de wijk als beleidsroute voor de WMO..

7. Er lijkt een oververtegenwoordiging te zijn van vrouwen in de wijkkracht, die bovendien vaak een arbeidsverleden hebben als sociaal professional.

Een groot deel van vrijwilligers in de wijkkracht waren vrouwen. Deze vrouwen gaven vaak aan werkzaam (geweest) te zijn als professional in zorg of welzijn. Het meest treffend zijn de voorbeelden van de vrouwen die via de sociale dienst werden benaderd om als vrijwilliger actief te worden in de wijk. Werk dat zij eerst betaald deden.

De socioloog Niels Schenk laat in zijn onderzoek zien dat de terugtrekkende overheid vooral leidt tot meer zorglasten voor vrouwen dan voor mannen (Schenk, 2013). Dit beeld is overeenkomstig met de oververtegenwoordiging van vrouwen in informele zorg. SCP (2013, 2014). Van het aantal mantelzorgers in Nederland is 60% vrouw (CBS 2012, Oudijk et al 2010). De observaties in deze studie suggereren dat het beroep op vrijwillige inzet in de wijk ook vooral op de schouders van vrouwen terecht komt. Vrouwen lijken dus niet alleen oververtegenwoordigd te zijn als het gaat om informele zorg binnen de familie (mantelzorg) maar ook als het gaat om informele zorg en participatie in de wijk.

Mantelzorg kan gepaard gaan met verminderde participatie (de Klerk, 2009). Bij vrouwen tussen de 25 en 49 jaar lijkt het verlenen van zorg aan zieke en/ of hulpbehoevende naasten te concurreren met arbeidsparticipatie. Dit geldt zowel voor moeders als vrouwen zonder kinderen (Souren et al. 2010, Knoef en Kooreman 2011). Dit onderzoek roept daarmee de vraag op in hoeverre de ontslagen binnen zorg en welzijn én het toenemend beroep op informele zorg binnen de WMO leidt tot verminderde arbeidsparticipatie van vrouwen.

8. Door de druk op succesverhalen blijft kritiek "onder de tafel". Dit ondermijnd het leerpotentieel van de proeftuin.

Binnen het dominante discours van 'burgerregie' in de wijkkracht was er weinig ruimte voor alternatieve perspectieven. Professionals ervoeren een grote druk om successen te presenteren waardoor zij een drempel ervoeren om de strubbelingen in het proces met bewoners bespreekbaar te maken in de vergaderingen. Wanneer dit wel gebeurde, werden daar direct succesverhalen tegenover gesteld. Tegelijkertijd ervoeren professionals dat, door de nadruk op generalistisch werken, het inbrengen van specialistische kennis soms taboe werd.

De wijkkracht is onderdeel van de 'proeftuin' Caberg/Malpertuis die vanaf het begin een duidelijk leerdoel had: experimenteren met een nieuwe manier van werken. Het feit dat kritiek onder tafel bleef ondermijnd daarmee het leerpotentieel binnen de proeftuin. Juist door niet alleen 'good practices' met elkaar te delen, maar ook aandacht te hebben voor de zogenaamde 'bad practices' kun je met elkaar ontdekken wat wel werkt, wat niet, en wat het verschil maakt. Daarmee sluiten we aan bij het pleidooi van Uitermark om *ook* aandacht te besteden aan de zelfkant van zelforganisatie: "Ook mislukkingen zijn interessant. Als we weten waarom initiatieven in zichzelf keren, door ruzie uit elkaar spatten of bureaucratiseren, krijgen we beter inzicht in wat zelforganisatie in de weg kan staan" (Uitermark, 2014).

Burgerregie in de Wijk

Aanbevelingen

Burgerregie in de Wijk

Aanbevelingen?

“Hebben jullie nog tips en aanbevelingen” is een veelgehoorde opmerking tijdens het onderzoeksproces. Niet alleen tijdens de afsluitende focusgroepen werd deze vraag meerdere malen aan ons gesteld; al tijdens mijn eerste kennismaking met de wijk gaven meerdere professionals aan behoefte te hebben aan concrete handvatten. Wij ervaren enige huiver ten opzichte van de herhalende vraag om ‘aanbevelingen’. Niet omdat we die niet zouden willen doen, maar omdat deze vraag tekenend is voor de waarde die er toegekend wordt aan ‘expert-knowledge’ en de bijbehorende hang naar richtlijnen, aanbevelingen, methodieken die de professionals in staat stellen om ‘het goed te doen’.

Liever zouden we op deze plek willen pleiten voor een herwaardering van de ervaringskennis van professionals en bewoners. Niet methodieken zouden leidend moeten zijn voor de acties in de praktijk, maar de mogelijkheid om te kunnen reflecteren op de eigen dagelijkse ervaring. Door Kunneman et al. ook wel benoemd als ‘normatieve professionaliteit’ (ref). Een eenzijdige nadruk op methodieken en expert-kennis dreigen bij te dragen aan de gesignaleerde handelingsverlegenheid van professionals die daardoor speelbal worden van institutionele agenda’s.

Nogmaals, systeemlogica dreigt de overhand te krijgen in deze transitie, de aanbevelingen die we willen doen zijn in essentie een pleidooi voor meer aandacht voor de leefwereld. Professionals leken soms weinig alternatief te ervaren voor beleidsparadigma van ‘regie bij de bewoner’. Dat is *ook* realiteit. De mogelijkheden van gemeentelijke ambtenaren, professionals in de wijk en bewoners om deze politieke en economische agenda ter discussie te stellen zijn beperkt. Het is daarmee zoeken wat je *toch* met elkaar voor elkaar kan krijgen binnen de marges van het beleidsparadigma.

Burgerregie in de Wijk

Aanbevelingen!

Dat gezegd hebbende, formuleren we hieronder toch enkele aanbevelingen richting professionals en beleidsmakers die betrokken zijn bij de transitie in de zorg en in het bijzonder het Sociaal WijkTeam. We zijn ons ervan bewust dat deze aanbevelingen mogelijk lastig te implementeren lijken in de context van het bestaande beleidsparadigma. Het zijn echter handreikingen die ons inziens recht doen aan de realiteit waarmee bewoners van Caberg/Malpertuis en professionals te maken hebben.

Deze aanbevelingen zijn idealiter bedoeld als basis voor nader gesprek met professionals, beleidsmakers en burgers, zodat er op participatieve wijze tot concrete afspraken en acties gekomen kan worden. Dit zou binnen de responsieve evaluatie die wij hebben uitgevoerd, de laatste stap zijn geweest: de heterogene focusgroep.

Met dit onderzoek pogen we de dynamiek tussen lokale overheid, professionals en bewoners in de Wijkkracht te belichten vanuit de theorieën van Habermas en Foucault. In lijn met hun gedachtegoed zijn de aanbevelingen beschreven volgens drie kernprincipes: ruimte voor de leefwereld en het communicatief handelen van bewoners en professionals, de inclusie van kwetsbare bewoners in de transitie rond de Wmo én ruimte voor alternatieve perspectieven op de transitie.

Samengevat luiden deze aanbevelingen:

1. Ruimte creëren voor leefwereld/communicatief handelen van bewoners en professionals

- Creëer gastvrije plekken in de buurt waar informeel contact tussen bewoners onderling en tussen bewoners en professionals kan ontstaan.
- Doorbreek de handelingsverlegenheid van professionals en ondersteun hun normatieve professionaliteit door ruimte te geven aan reflectie, experimenteren en een gezamenlijk zoekproces.

2. Inclusie van kwetsbare bewoners in de transitie mogelijk maken

- Zorg voor 'presente' professionals zodat de eigen regie van kwetsbare bewoners voldoende ondersteund en gefaciliteerd wordt. Zo wordt tegemoet gekomen aan de behoefte van bewoners aan partnerschap.
- Participatie van bewoners van Caberg/Malpertuis ontstaat niet zonder aandacht voor de kwetsbare onderlinge relaties.
- Kijk verder dan de voordeur: naast behoefte aan sociale initiatieven spelen er wellicht veel zorgvragen bij bewoners die eerst opgepakt moeten worden voordat er ruimte is voor participatie.

- Vergeet de minder actieve bewoners niet en blijf zoeken naar en experimenteren met manieren voor hen om ook hun stem te laten horen.

3. Ruimte geven aan alternatieve perspectieven op de transitie

- Geef ruimte aan 'counterstories' (de verhalen en ervaringen die belichten wat lastig en ambigu is) i.p.v. alleen succesverhalen. Counterstories bieden een groot leerpotentieel.

4. Zorg voor randvoorwaarden voor burgerparticipatie

- Creëer consequent en helder beleid rondom de financiering van bewonersinitiatieven.
- Geef aandacht aan gender-ongelijkheid in de transitie rond de Wmo

5. Werk bovenstaande handreikingen/aanbevelingen op participatieve wijze uit, samen met professionals, beleidsmakers en bewoners

Burgerregie in de Wijk

Literatuurlijst

Burgerregie in de Wijk

Literatuurlijst

- Abma, T.A. (1996) Responsief Evalueren. Discoursen, controversen en allianties in het postmoderne. Proefschrift EUR
- Abma, T.A & Widdershoven, G.A.M. (2006) Responsieve Methodologie. Interactief onderzoek in de praktijk. (Boom Lemma) Den Haag
- Arnstein, S.R. (1969) A ladder of citizen participation in the USA. American Institute of Planners Journal, 35: 216-24.
- Baart, A. (2004) Een theorie van de presentie. Boom Lemma.
- Baart & Carbo (2013) De Zorgval Uitgeverij Thoeris, Amsterdam.
- Baur (2012) Participation and Partnership. *Developing the influence of older people in residential care homes*. Proefschrift VU medisch Centrum.
- Bochove, Tonkens & Verplanke (2014) Kunnen we dat (niet) aan de vrijwilliger overlaten? Nieuwe verhoudingen tussen vrijwilligers en professionals in zorg en welzijn. Platform 31, Den Haag.
- Boer, de & Lans, van der (2011) Burgerkracht. De toekomst van het sociaal werk in Nederland. Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). Den Haag.
- Bredewold (2014) – Lof der Oppervlakkigheid. Contact tussen mensen met en zonder een beperking. Proefschrift Universiteit van Amsterdam. Van Genneep.
- CBS (2012) De Nederlandse samenleving 2012. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2013) 220 duizend Nederlanders voelen zich zwaar belast door mantelzorg. Webpublicatie, 22 april 2013. Geraadpleegd op 3 november 2014 via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-027-pb.htm>
- Dam, van (2009). Actuele ontwikkelingen en trends van invloed op de lokale ondersteuning van het vrijwilligerswerk. Utrecht: Movisie
- Dautzenberg, Maaïke (2009). Wmo in de buurt. Evaluatie van negen buurttrajecten leefbaarheid en sociale samenhang. Amsterdam: DSP-groep.
- Diers (2004) Neighbourpower. Building Community the Seattle Way. University of Washington Press

Hochschild (2003) *the Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. University of California Press.

Hurenkamp, M. en E. Tonkens (2008) *Wat vinden burgers zelf van burgerschap? Burgers aan het woord over binding, loyaliteit en sociale cohesie*. Nicis kenniscentrum Grote Steden, Den Haag

Jager-Vreugdenhil (2012) *Nederland, Participatieland. De ambitie van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) en de praktijk in buurten, mantelzorgrelaties en kerken*. Proefschrift. Vossiuspers UvA

Jong de, Schout & Abma (2014) *Prevention of involuntary admission through family group conferencing: a qualitative case study in community mental health nursing*. *Journal of Advanced Nursing* 2014;70(11):2651-62

Kal, D. (2001) *Kwartiermaken . werken aan ruimte voor mensen met een psychiatrische achtergrond*. Boom Lemma

Knibbe & Horstman (2014) – *Burenhulp laat zich niet simpel oprekken*. *Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken*. Geraadpleegd op 3 november 2014 via <http://www.socialevraagstukken.nl/site/2014/06/03/burenhulp-laat-zich-niet-simpel-oprekken/>

Knoef, Marike en Peter Kooreman (2011). *Informeel zorg en interacties tussen broers en zussen*. In: *Economisch Statistische Berichten*, jg. 96, nr. 4620, p.602-605.

Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid; een onderzoek naar informeel zorg in een volksbuurt* (proefschrift). Den Haag: Sdu.

Oudenampsen en Klein (2011) *Oudenampsen, Dick en Marian van der Klein (2011). Leren van elkaar in sport, welzijn en zorg. Kennisuitwisseling over werving en behoud van nieuwe groepen) vrijwilligers*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut / Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn

Oudijk et al (2010). *Mantelzorg uit de doeken*. Den Haag. Social Cultureel Planbureau.

Putnam (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (with Robert Leonardi and Raffaella Nanetti, 1993)

Putnam (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* (2000)

Putnam (2002) *Democracies in Flux: The Evolution of Social Capital in Contemporary Society* (Edited by Robert D. Putnam), Oxford University Press, (2002)f

Putnam (2007) *Better Together: Restoring the American Community* (with Lewis M. Feldstein, 2003)

Schenk 2013. *Multiple Links: Public Policy, family exchanges, well being and policy endorsement*. Proefschrift: Erasmus Universiteit Rotterdam.

SCP 2014 De Klerk, de Boer, Kooiker, Plaisier, Schyns. Hulp Geboden. Een verkenning van de mogelijkheden en grenzen van (meer) informele hulp. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag.

SCP 2013 (de Boer & de Klerk) Informele zorg in Nederland. Een literatuurstudie naar mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg. Sociaal Cultureel Planbureau, Den Haag.

Souren et al (2010) Zorgtaken en arbeidsparticipatie. In: Sanders Jos, Hendrika Lautenbach, Peter Smulders Henk-Jan Dirven (red.). Alle hens aan dek; niet-werkenden in beeld gebracht. Hoofddorp. TNO/CBS.

Trappenberg (2013) Active Solidarity and it's discontents. Journal of Health Care Analysis.

Uitermark 2014: Verlangen naar Wikitopia. (Oratie bijzonder hoogleraar Samenlevingsopbouw) Erasmus Universiteit Rotterdam.

Verhoeven, I. (2013) De affectieve burger. Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid. Van Genneep. Amsterdam.

VNG (2010-2014), WMO project De kanteling. Webdossier. Geraadpleegd 3 november 2014 via <http://www.vng.nl/onderwerpenindex/maatschappelijke-ondersteuning/wmo-project-de-kanteling>

Walker (2006) Moral Repair. Reconstructing moral relations after wrongdoing. Cambridge.

Walker (2007) A Feminist Study in Ethics. Oxford University Press

WRR (2005) Vertrouwen in de Buurt. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag/Amsterdam University Press.